

Gruppe *Natur og lokalt særpreg, Byplan Leknes:* Tilrettelegging og bevaring av særlig viktig nærnatur rundt Leknes – til glede for befolkning, tilreisende, truede arter og økosystemtjenester

Dette innspillet tar for seg mulighetene for beskyttelse og tilrettelegging av naturkontakt av to bynære våtmarker rett utenfor Leknes. Våtmarker er der land møter vann, og vi regner normalt også med grunne vann og sjøområder ned til seks meter som våtmark (ref. Ramsarkonvensjonen, konvensjonen for bevaring av våtmarker). Naturverdiene og mulighetene for opplevelser står i en særstilling få byer i Norge kan vise til. Gruppen ber om at vårt innspill legges stor vekt på i videre planarbeid. Områdene Borgvatnet nordøst for sentrum og Halsvågen i sørvest presenteres spesielt.

Våtmarkene rundt Leknes er av stor global verdi, og fuglearter fra store områder kan oppleves her. Brushane (sterkt truet) besøker oss oftest i august på vei sørover, noen ganger i store antall. Mange av fuglene kommer trolig fra tundraområder i nordøst, inkl. Russland. Foto: Håvard Eggen

Opplevelsesverdier ved våtmark

Hele 34 av de 82 rødlistede fugler i Norge har våtmarka som levested. De mange våtmarksfuglenes lave eller synkende bestander er en følge av det våte elements stemorslige behandling i en historisk og nåværende kontekst. Etablering av våre seks autoriserte nasjonale våtmarkssentre er en anerkjennelse av at forståelse og kunnskap om god vannforvaltning må styrkes, og at allmennhetens rolle her er viktig. Et av våre mest besøkte våtmarkssentre er Mostun Natursenter, som ligger ved Mosvatnet i Stavanger, og er en del av Besøkssenter våtmark Jæren. Borgvatnet har mange lignende kvaliteter som f.eks. Mosvatnet.

Etableringen av statlig autoriserte våtmarksentre viser også at våtmarka er spesielt egnet til naturformidling. Grunnen er selvsagt at våtmarka ofte bugner av liv! Ikke minst er fugler lette å observere, og et bredt spekter av fugler, også dem man ikke automatisk tenker er tilknyttet vann, tiltrekkes som fluer til en slikkepinne. I vann spirer grønne planter, og insekter kommer til liv, og dermed er fuglenes buffé servert. Våtmarka er et unikt sted for naturkontakt, opplevelser og kunnskap om økologiske sammenhenger. De fleste norske byer av en viss størrelse har innslag av park, tjern, elv eller sjø som alle kan fungere som oaser for fugl og annet dyreliv i asfaltjungelen. De er gull verdt.

[FNs tiår for naturrestaurering \(2020-2030\)](#)

Restaurering er forbedring av miljø i og rundt vassdrag eller andre miljø som har vært forringet, skadet eller ødelagt. Kort sagt kan vi si at styrking av økosystemtjenestene i et miljø, f.eks. å styrke viktig naturmangfold, er restaurering. Dette får stadig mer fokus internasjonalt. Mange av våre vassdrag er ikke lenger gode levesteder for fisk og andre arter, og leverer ikke de samme økosystemtjenestene til samfunnet som da de var intakte med velfungerende naturlige prosesser. Dette hindrer realiseringen av nytten disse økosystemtjenestene kunne gitt.

De positive effektene av restaurering av inngrep i elver er mange, og berører flere politikkområder, med et stort potensial for vinn-vinn-løsninger. I sum kan vassdragsrestaurering gi betydelig samfunnsnytte innenfor flere områder, her oppsummert på Vannportalen.no:

- Naturmangfold
- Rekreasjon og folkehelse
- Naturlig vannrensing
- Styrket overvannshåndtering
- Flomdemping/sikkerhet
- Attraktive landskap og tettsteder

FN har utpekt tiåret 2021 – 2030 til restaureringstiåret, med mål om å øke takten på restaurering av natur, og gjennomføring av større restaureringsprosjekter. Økt politisk vilje og engasjement, trekkes frem som en forutsetning for å lykkes. Det er økosystemene i ferskvann som viser den sterkeste negative trenden blant økosystemer globalt. Det anslås at bestandene av arter i ferskvannsøkosystemer i verden er redusert med 84 % fra 1970 til 2016. Det er ikke lenger nok å bevare natur – vi må også restaurere. Naturmangfold og alt som naturen gir oss er livsgrunnlaget vårt, men i dag er 75 % av verdens landarealer forringet eller ødelagt av menneskelig påvirkning og 20% av alle verdens arter er truet av utryddelse. Norge skal også følge opp den globale strategien, med Miljødirektoratet i spissen. Dette bør utløse større midler til naturrestaurering de nærmeste årene. Det er også bl.a. mulig å søke Statsforvalteren om midler til tiltak for truede arter (som hornedykker) gjennom Viltfoldsmidler med søknadsfrist 15. januar hvert år. Se under.

Oasen Borgvatnet ved Leknes

Borgvatnet (også kalt Borgavatnet og Borrivatnet) har vært gjenstand for diskusjon og planer i flere omganger. Nærheten til Leknes, det estetiske vakre landskapet, opplevelsespotensiale og de store naturverdiene gjør området verdt å ta vare på. Samtidig er det muligheter å styre flere av disse kvalitetene på en planmessig måte. [I 2016 kartla f.eks. elever på oppdrag for Vestvågøy kommune](#). Det har også vært avholdt møter i kommunal regi om arealene rundt og ved Borgvatnet, senest i 2020.

Naturforskere ved Borgvatnet! Foto: Jon Olav Larsen

Bruk av skolens nærområde i naturfag vg1

Konkretisering av kompetansemål innenfor læreplanmålet bærekraftig utvikling

<p>Økologi - artskunnskap</p> <p>Borgvatnet</p>	<p>Tid i felt: En skoletime Elevene tar bilder med mobilene Individuelle rapporter eller gruppepresentasjoner</p>	<p>Suksesjon – hva skjer videre?</p>
<p>Nye arter - svarteliste?</p> <p>Hagenekleblom</p> <p>Sitkagran</p>	<p>August - september: Økologi, suksesjon, artskunnskap</p> <p>Mai: Nye arter, forurensing, gjenvinning, historie</p>	 <p>Bjørnmarka øverst, Borgvatnet nederst.</p>
<p>Forurensing - synlige effekter?</p> <p>Kloakk i Mjånesjæra</p>	<p>Gjenvinning, gjenbruk</p> <p>Lofoten biloppheggen</p>	<p>Historie – bærekraftig utvikling i jernalderen?</p> <p>Naustuft ca. 300ekr.</p> <p>Gravhaug i Håglsen ca. 300 ekr.</p>

Johan Sirnes, Håmar Sivertsen, Søren Hansen 2016
 Bilder tatt rundt skolen på Leknes av Johan Sirnes

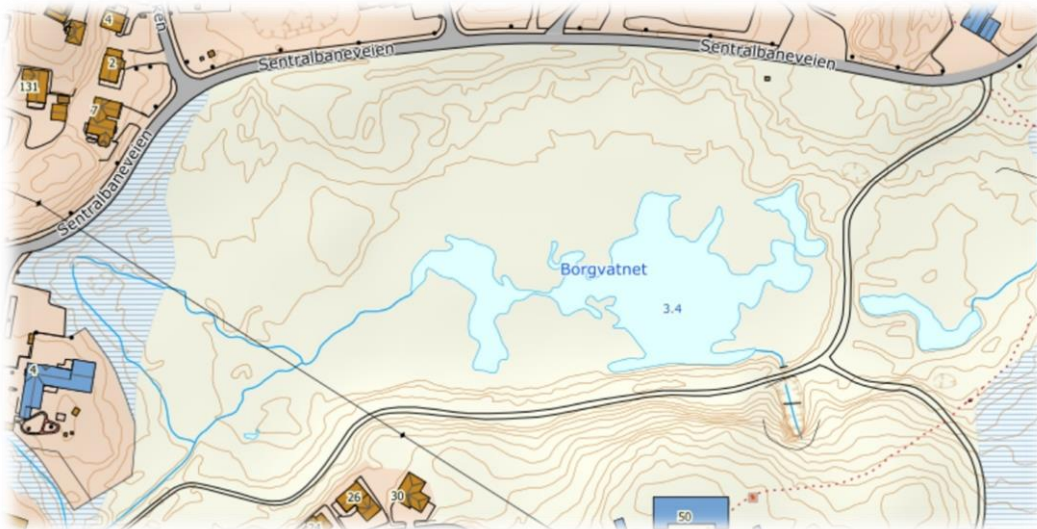

Borgvatnet blir allerede brukt aktivt i naturfagundervisningen av Vest-Lofoten videregående skoler og andre aktører, for det er en ypperlig arena for økologisk forståelse. Opphavsrett: Johan Sirnes/Vest-Lofoten videregående skole.

Kort beskrivelse av Borgvatnet

Borgvatnet ligger rett nordøst for Leknes sentrum, kun få minutters gange fra Lofotsenteret. Det er anlagt grussti langs den sørlige delen av vannet, samt en fylling i øst som deler den østligste vika fra resten av vannet. Her er det laget et rør for at vannet skal renne. I sørenden er det også en terskel som regulerer vannstanden til et gitt nivå. Vannet er med andre ord senket, bl.a. for å unngå flom inn mot Leknes sentrum.

Mot nordvest er vannet omgitt av areal med mer fast mark, men med antatt høyt grunnvannsnivå. I nærheten av Borgvatnet finnes det både en større flerbrukshall (Lofothallen), fotballbane, skatebane, boliger og infrastruktur. Fra Lofothallen er det et flott og tilrettelagt turterreng innover marka.

Grappa for *natur og lokalt særpreget*, *Byplan Leknes* besøkte vannet 4. mai 2021, på befaring. Det er denne befaringsen og påfølgende møte på rådhuset som er bakgrunnen for denne grovskissen for videreutvikling av Borgvatnet.

Borgvatnet ved Leknes, Vestvågøy. Kilde: Norgeskart.no

På befaring 4. mai 2021. På bildet vises grusfyllingen grappa foreslås fjernes for å bedre estetikk og forholdene for naturmangfold. Ørreten gyter i bekker (med sand/grus) som renner ned i ferskvann, men hindres av røret under denne fyllingen. På befaringsen fikk deltakerne ta den truede hornedykkeren i nærmere øyesyn, da et par viste seg godt frem. De vakre og store gråhegrene er også et flott syn. Foto: Martin Eggen

Naturverdier og styrking av dem

Vannet er næringsrikt med mye vegetasjon, noe som er gunstig for mange fuglearter. Arter som for en stor del har vegetabilsk kost, som stökkender, krikkender, brunnakker og sangsvaner hekker, mens bl.a. gråhegre besøker vannet for å fiske, ofte flere individer av gangen.

Den truede horndykkeren hekker ved vannet. Norsk hekkebestand er nå vurdert til å være i intervallet 1300 - 1500 individ. Hoveddelen av den norske hekkebestanden har vi tidligere hatt i nordlige Nordland og Troms. Troms er det rapportert om betydelig bestandsnedgang for perioden 2001-2013.

Horndykkeren er sårbar (VU) både på den norske og den globale rødlista, og ivaretagelse av artens hekkelokaliteter bør være høyt prioritert av norske myndigheter. Arten er også klassifisert som nær truet (NT) på den Europeiske Rødlista og som sårbar (VU) for EU-landene.

Hekkeforekomstene i Vestvågøy er viktig for den regionale og nasjonale bestanden. Faktisk utgjør hekkebestanden i kommunen på over 60 par rundt 8 % av den nasjonale bestanden. Dette har ført til at [Leknes våtmarkssystem \(Important Bird and Biodiversity Area – IBA\)](#) er utpekt som et globalt viktig fugleområde, ett av kun 80 i fastlands-Norge. Nettverket av områder under IBA-paraplyen betraktes som et absolutt og uunnværlig minimum for den langsiktige overlevelsen av disse artene over hele deres utbredelsesområde, selv om det foregår et tap av habitater på generell basis andre steder. Ved å øke kvalitetene i våtmarka ved Borgvatnet kan også dette vannet innlemmes i IBAet dersom bestanden øker. Vi har totalt fire IBAer i Norge som er opprettet på grunnlag av hekkeforekomster av horndykker. Foruten om Leknes våtmarkssystem IBA har vi et i Bø kommune i Vesterålen (Straume IBA), samt to i Nord-Trøndelag.

Det er mange muligheter for å bedre forholdene for våtmarksfugler ved Borgvatnet. Å heve vannstanden kun 10-15 cm. vil kunne bety mye. Dette krever at det er stor nok dimensjon på overløpet, slik at man ikke får uheldige situasjoner ved særlig mye nedbør. Ved befaring 4. mai var det 15-20 cm. opp til rør i sørvest, der vann rant *inn* i vannet fra Leknes-siden. Det er også mulig å fjerne biomasse, slik at man det skapes mer vannspeil i deler av vannet. Særlig mot vest er dette gunstig. [Man kan også utplassere en kunstig hekkeøy, noe som er gjort med hell i bl.a. det nevnte Mosvatnet ved Stavanger.](#) Kolonier med hettemåker gir beskyttelse til andre våtmarksfugler, og er således særs gunstig for å øke naturmangfoldet ved vannet.

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) har stor kompetanse og erfaring med våtmarksrestaurering, og har bl.a. restaurert rundt 200 områder i Hedmark. Se mer på hjemmesiden www.dammer.no, som tilhører våtmarksgruppa i NOF avd. Hedmark.

Det er viktig å ta vare på buskvegetasjon langs vannet. Dette er levesteder for spurvefugler som sivspurv og blåstrupe. Dette er arter som har fine sangkonserter morgen og kveld. Det gir også le fra omgivelsene rundt, og øker opplevelsesverdien. Våtmarksfugler kan profitere på at man fjerner større trær og sammenhengende skog i nærheten av vannet, men det bør ikke være for omfattende. Blåstrupen er blant artene som også liker litt storstammet kratt og skog, og hvem vil ikke kunne nyte en [konsert med blåstrupen sammen med morgenkaffen?](#)

Blåstrupe finnes ved våtmarker rundt Leknes. Den overvintrer bl.a. i India, og ankommer etter 17. mai. Foto: Martin Eggen

Horndykkeren er et flott syn, og hekker ved Borgvatnet. Foto: Christian Tiller.

Tilrettelegging for opplevelser og rekreasjon ved Borgvatnet

Borgvatnet har store muligheter for å bli et sted folk i Vestvågøy er stolte av, der man legger turen og der man kan oppleve naturkontakt og rekreasjon. For barn og unge, samt eldre har slike områder ekstra stor verdi. Muligheten for å bruke vannet i undervisning i barnehage og skole er også store.

Sørsiden av vannet har allerede anlagt stinett, som nevnt. For å øke verdien som turområde er det mulig å legge en sti rundt hele vannet. For å ivareta naturmangfoldet holdes unna vannet i en buffersone på cirka 5 meter, samtidig som man kan ha flere «nedstikkere» ned mot vannet. Benker bør ikke plasseres helt nede i vannkanten, og det bør ikke gjøres fysiske inngrep i og nært bredden. I nordvest er det større flater man kan tilrettelegge med benker og bord. Ved å grave dammer og diker i nærheten kan man trekke deler av naturmangfoldet tett mot rasteplassene, også f.eks. rastende vadere. I nordenden av vannet er det i dag et stort område med mineraljord med høyt grunnvannsnivå, der man kan lage mye spennende.

Her bør det også være god informasjon om naturmangfoldet ved vannet, med bilder av de mest iøynefallende artene, samt informasjon om Borgvatnets historie og særpreg. Det anbefales ikke å legge til rette for robåter, brygger man fisker fra osv. Dette vil raskt svekke naturkvalitetene man ønsker å bevare og styrke, også på grunn av opplevelsesverdien.

Videre foreslår arbeidsgruppen å fjerne fyllingen i østsiden av vannet, der deler av Borgvatnet er avskåret fra hoveddelen. En slik restaurering vil være et tiltak som tjener både naturmangfold, inkl. fisk, og folk. Ved å etablere en bro over her vil man kunne få bedre oversikt over vannet, og det vil være et vakkert estetisk element.

Dette dokumentet beskriver en visjon for vannet. Videre detaljplanlegging bør skje i samarbeid med. for eksempel landskapsarkitekt, ornitolog og andre interessenter.

Tiltak i vassdrag og ferskvann

I utgangspunktet er alle fysiske tiltak i vassdrag melde-/søknadspliktig etter vannressursloven der NVE er myndighet <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2000-11-24-82>. Her er det snakk om fjerning av vannvegetasjon, eventuelt inkludert rotsystem og mudder. I tilsvarende saker har Statsforvalteren i Nordland og NVE konkludert med at fjerning av vannvegetasjon i begrensa omfang normalt ikke trenger konsesjon/tillatelse etter vannressursloven eller lakse- og innlandfiskeloven, så lenge det ikke er aktuelt å gå dypere enn mudderlaget, og det ikke er spesielle miljøverdier som vil kunne bli negativt påvirket. Terrenginngrep må uansett avklares med kommunen etter plan- og bygningsloven. Ved denne typen tiltak er det viktig å unngå forstyrrelser av fuglelivet. Det betyr at det ikke må arbeides i den tida fuglene hekker og har unger.

Vi forutsetter at det lages en plan for tiltaket som sendes til NVE, Statsforvalteren i Nordland og Vestvågøy kommune for nærmere vurdering. At det foreligger en plan for tiltaket og at tiltaket er klarert av aktuelle myndigheter vil også være et krav ved søknad om tilskudd. For nærmere informasjon om tilskuddsordninger som ligger under miljøforvaltningen, se Miljødirektoratets søknadssenter <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/>

Halsvågen ved Leknes - et utstillingsvindu for globalt viktig våtmark

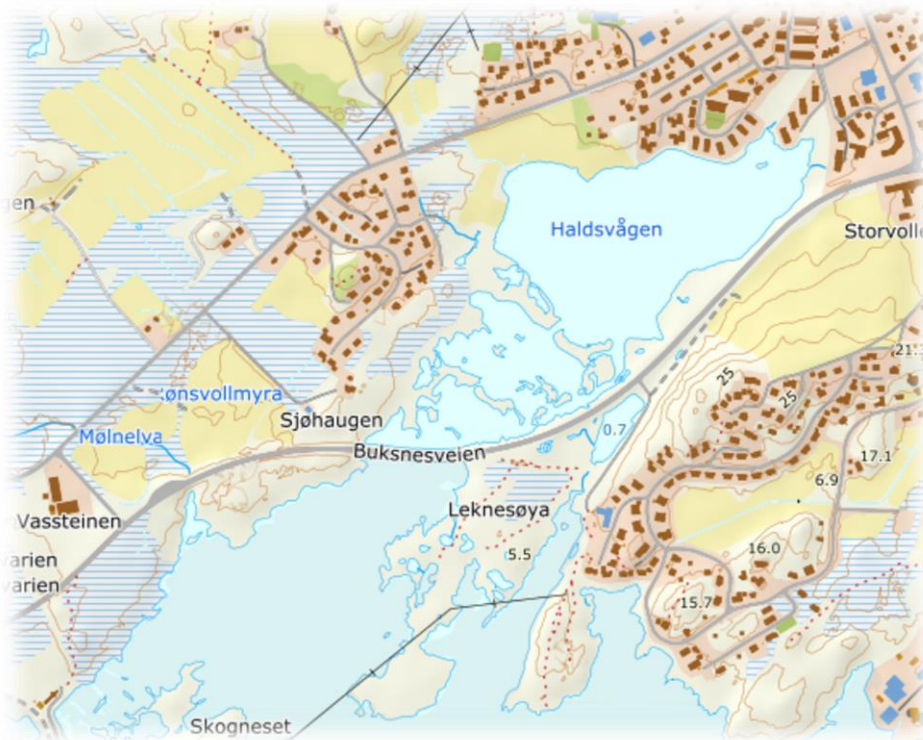
Gravanda er en av de vakre fuglene man kan få nærkontakt med ved Halsvågen. Foto: Martin Eggen

Kort beskrivelse av Halsvågen

Gruppen for *natur og lokalt særpreg*, *Byplan Leknes* var på befaring i Halsvågen 25. mai 2021. Målet med besøket var å se på mulighetene for tilrettelegging for friluftsliv i området, samtidig som man unngår å forringe de allerede pressede naturkvalitetene. Under befaringen fikk vi oppleve svarthalespove av underarten *L. l. islandica*, en sterkt truet (EN) fugleart i Norge – foreslått som kritisk truet (CR) på neste versjon av den norske rødlista for arter. Det er under 10 hekkepar av denne underarten i Norge, og Halsvågen er blant de sikreste områdene å observere svarthalespove i Norge.

Halsvågen er et strandområde med stort artsutvalg, kjennetegnet med grusstrender og grusrygger, fine poller, og store areal av normal strandeng. Sjøområdet er grunt, og betydelige deler av Halsvågen blir blottlagt ved fjære sjø. Dette gjør arealene spesielt viktig som spiskammers for fugler, både lokale hekkefugler og fugler på trekk. De store antallene dvergsnipe (tundrahekkende vadefugl) og sotsnipe (taigahekkende vadefugl) utmerker seg også i nasjonal sammenheng. Området er viktig for hekkende siland og fiskemåke, og en av de bedre områdene for gravand i regionen. Truede arter som storspove, vipe, horndykker m.m. hekker eller bruker området regelmessig som en del av deres leveområde.

[Informasjon i Naturbase.no](https://naturbase.no)

Halsvågen ligger like ved Leknes, Vestvågøy. Kilde: Norgeskart.no

På befarig 25. mai 2021 sør i Halsvågen. Her ligger det et kommunelat pumpehus, og i forbindelse med veien har man også startet igjenfyllingen av de viktige sumpdammene i området. Dette bør restaureres. Her gikk det to svarthalespover. Det er i areal til venstre for bildet gruppen ser for seg at man kan etablere sti og tilpasset gapahuk som ikke vil komme i konflikt med naturmangfold og bebyggelse. Foto: Martin Eggen

Halsvågen er en del av [Leknes våtmarkssystem \(Important Bird and Biodiversity Area – IBA\)](#), et globalt viktig fugleområde, ett av kun 80 i fastlands-Norge. Nettverket av områder under IBA-paraplyen betraktes som et absolutt og uunnværlig minimum for den langsiktige overlevelsen av disse artene over hele deres utbredelsesområde.

Rundt Leknes finnes det en rekke vann og våtmarker med stor betydning for fuglelivet. Leknes våtmarkssystem IBA strekker seg fra Svanvatnet, Halsvågen og Storeidvatnet i sørvest til Holdalsvatnet i nordøst. Totalt er 17 ulike vann og smådammer inkludert, sammen med noen marine bløtbunnsområder (Haldsvågen, Leknesfjæra og Saltisen) av signifikant betydning for trekkende fugler. Sammen utgjør de ulike delområdene et nettverk av våtmark som de ulike fuglene veksler mellom i løpet av døgnet og året. Truede arter som hornedykker, vipe, storspove og hettemåke er andre karakterarter ved IBAet. I trekketidene ankommer fugler fra hekkeområdene lengre nord, inkludert Svalbard og tundraen som strekker seg fra Finnmark til Sibir. Antallet dvergsnipe og sotsnipe er tidvis svært høyt i fjæreamrådene rundt Leknes sentrum. Kart: Norsk Ornitologisk Forening/Birdlife International

Important bird and biodiversity Areas (IBAer)

BirdLife International har siden 1981 identifisert og kartlagt et nettverk av viktige områder for naturmangfold og fugler, og Norsk Ornitologisk Forening (NOF) har hatt ansvaret for dette arbeidet i Norge. Områdene går under navnet «Important Bird and biodiversity Areas» (IBAer). Dette nettverket av områder betraktes som et absolutt og uunnværlig minimum for den langsiktige overlevelsen av verdens fuglearter i deres utbredelsesområde, selv om det skjer et tap av habitater på generell basis andre steder. I tillegg til de kritisk viktige funksjonene områdene har for fugler, er betydningen for øvrig naturmangfold uvurderlig. Den biologiske produksjonen er høy, og det er dette som danner grunnlaget for det rike fuglelivet. Områdene er utpekt på grunnlag av faglig anerkjente kriterier. Bevisstgjøring, kartlegging og overvåking av områders verdi for fuglelivet er viktig for bevaring og muligheten for framtidig forvaltning av disse områdene. Der områdene ikke er underlagt vern utover plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven, er nødvendigheten av kommunal oppmerksomhet og ivaretagelse spesielt stor.

Sotsnipa har en typisk arktisk utbredelse fra Finnmark til Sibir. Men den er også en trekkfugl som overvintrer sør til tropisk Afrika, og mange legger turen innom Halsvågen ved Leknes. Foto: Håvard Eggen

Tilrettelegging for besøk og naturformidling ved Halsvågen

På samme måte som Vestvågøy kommune har behov for å sette av areal til ulike utbyggingsformål, er det også kommunens ansvar som den primære arealforvalteren å sette av den aller viktigste naturen til naturmangfold, samt å ivareta friluftslivsinteresser. For naturmangfoldet er det spesielt er det viktig å få avsatt marine våtmarksområder i overgangen mellom land og sjø. For Leknes befolkning er det essensielt å ta vare på den bynære naturen, ikke minst er dette av betydning for eldre, samt barn og unge.

Område aktuell for sti og samlingspunkt. Rett nord for utsnittet finner vi «gamleveien» (E10). I vest boligfeltet Rønsvoll. Leknes ligger i nordøst, og bebyggelsen ligger tett på våtmarksområdet, delvis anlagt på utfyllinger og etableringer i den spesielt viktige strandsonen. Kilde: Norgeskart.no

Opp igjennom årene har det versert forskjellige planer om å tilrettelegge for friluftsliv ved Halsvågen, også planer som i liten grad har tatt hensyn til de store naturverdiene i bukta. Området er i seg selv et vakkert landskap, og nærheten til byen har gjort slike planer attraktive. Mulighetene for å få til fornuftige løsninger er minket som følge av stadig nye boligutbygginger rundt vågen. Mulighetene for en sti som følger sjøen over til Leknesøya/Leknesfjæra og kanskje videre til Storeidøya synes også lite realistisk, blant annet som følge av at nye E10 slynger seg gjennom områdets sørlige del, og skiller Halsvågen og Leknesfjæra med fylling med noe vanngjennomstrømming.

Samtidig er mulighetene for ankomst og naturopplevelser til stede i det nordvestlige hjørnet av Halsvågen (se utsnitt). Ankomst kan enkelt gjøres ved en sti som går fra gamle E10, utenom dyrka mark, våtmarksverdier og boligstrøk. Det er flere høyder i området som gir oversikt over landskapet og naturmangfoldet som her kommer tett på. Grappa for natur og lokalt særpreg ser for seg en samlingsplass der man både kan nyte utsikten, studere fugler og samles på sitteplasser, også med le for vær og vind. Det bør settes opp en bygg tilpasset formålet, og endelig plassering og utforming må utformes i nær kontakt med naturfaglig kompetanse, naboer og andre interesser. Arkitektteamet Biotope har lang erfaring med å lage tilpassede bygg som er funksjonelle og som glir inn i landskapet. Byggene er ofte en attraksjon i seg selv, og Biotope har fokus på flerbruksmulighetene. [Se noen prosjekter her](#). **Det er særdeles viktig at det ikke gjøres inngrep i selve våtmarkene, eller at man på noen helst måte øker forstyrrelsen ved Halvvågen eller legger beslag på/ødelegger strandeng og bløtbunnsområder.**

Samlingsplassen må ha en avgrensning mot våtmarka, slik at anlegget ikke genererer trafikk inn i hekkeområdene og nær bebyggelse. Dette kan også fungere som et informasjonssenter for Leknes våtmarkssystem IBA, med tekster på ulike språk. Fasilitetene ved Storeidvatnet naturreservat må sees i sammenheng med dette, til nytte både for lokalbefolkning, skoler, barnehager og turister.